

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések árfolyamkockázatának tisztességtelensége

Szerző:

dr. Pongrácz Zoltán Tamás

Kézirat lezárva:

Gyöngyös, 2020. február 4.

I. Bevezetés

A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések jogi megítélése a laikus, jogkereső közönség körében nagy érdeklődésre tart számot. Nagy részük saját példáján tapasztalta az árfolyamkockázat viselésének jelentését a gyakorlatban, amit több - kevesebb sikerrel igyekeznek tisztességtelenné nyilvánítani a bíróságokon, ezzel elérve a szerződés részleges vagy teljes érvénytelenségét.

Ma már nem olyan nagyszámú ügy van folyamatban mint néhány évvel ezelőtt,¹ de azokban továbbra is a legkimerítőbben és a valós akaratuknak legjobban megfelelően a szerződések deviza alapúságát igyekeznek kétségbe vonni és ezáltal a szerződés megkötésekor érvényes forint/deviza árfolyam figyelembe vételével forintban meghatározni tartozásuk összegét.

A fentiekre figyelemmel dolgozatomban nem a valamennyi - azaz nemcsak a deviza alapú, hanem a forint alapú - kölcsönszerződés vonatkozásában értelmezhető, törvényi tilalmakba ütköző, vagy jogszabályi előírások figyelmen kívül hagyásával megalkotott rendelkezések folytán érvénytelenséget eredményező okokat² teszem vizsgálat tárgyává, hanem a deviza alapú kölcsönszerződések kizárólagos sajátosságát jelentő árfolyamkockázat áthárítása tisztességességének vagy éppen tisztességtelenségének megítélését.

¹ „Budapesten csaknem 22 ezerre nőtt a devizahiteles beadványok száma, ami várhatóan hatalmas munkaterhet jelent a bíróságoknak. Az adatok szerint több mint 7600 felfüggesztett devizahiteles-ügy van a fővárosban, amelyeket az állam és a pénzintézetek közötti peres eljárások és a banki elszámolások idejére szakítottak meg. Ugyanakkor tavaly jelentősen tovább emelkedett a perek száma, és csaknem kétszer annyi új devizahiteles-kereset érkezett a bíróságokra, mint amennyit a törvény által felfüggesztettek. A törvényszék közlése szerint a legtöbb beadvány - 8129 - a Pesti Központi Kerületi Bíróságra jött, míg a Fővárosi Törvényszék polgári kollégiumához 927, gazdasági kollégiumához pedig 3501.” Sajtóközleményt lásd: <http://fovarositorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemeny/20160305/sajtotajekoztato-folytatodo-devizahiteles-perek-questor-ugy-fovarosi-illetve-orszagis-birosagi-hivatal-adatkozlense-szerint-2013-november-elseje-es-2016-aprilis-otodikje-kozott-52338-devizahiteles-ugy-erkezett-a-birosagokra-amibol-a-jelenleg-folyamatban-levo-perek-szama-meghaladja-a-tizenkezeztet-Magyar-Nemzet-adatkerelemere-megjelent-2016-aprilis-16-i-lapszamban-LXXIX-efolyam-89-szam>

² BH 2015.10.434. Fogyasztási, lakossági kölcsönszerződésben fel kell tüntetni a törlesztőrészletek számát, összegét is. Ennek hiányában a szerződés érvénytelen [1996. évi CXII. tv. (Hpt.) 213. § (1) bek. b), c), d) és e) pontjai].

Az árfolyamkockázat adós általi viselésén kívüli egyéb, jellemzően tisztességtelennek megállapítani kért kikötések a hitelezőnek nyújtanak egyoldalú hatalmaságot az adóssal szemben.³ Ezek viszonylag egyértelmű megítélése és kizárólag a szerződés részleges érvénytelenségét eredményező mivolta miatt nem kerülnek vizsgálatra.

A dolgozatom szerkezeti felépítése során igyekeztem a címben megjelölt téma egyes részeit követni. Először a deviza alapú kölcsönszerződések jogi jellemzőivel foglalkozom, azt követően a fogyasztói szerződések sajátosságait veszem számba, majd az árfolyamkockázatot mint tisztességtelenségi okot vizsgálom.

Választott témám feldolgozása során csak röviden utalok a jogi környezet történeti kialakulására és a joggyakorlat történeti fejlődésére. Kutatási módszeremként a hatályos jog rendelkezéseit kritikai elemzés során vizsgálom az irányadó joggyakorlat tükrében. Továbbá igyekeztem feldolgozni a témában megjelent mértékadó jogirodalmat. Utóbbiak az egyes fejezetekben felmerülő résztémák vonatkozásában íródtak, a dolgozat egészére vonatkozó megállapításaimat ezek segítségével igyekeztem megfogalmazni.

Célul tűztem ki az árfolyamkockázat mint tisztességtelenségi ok dogmatikai elhelyezését a szerződések érvénytelensége témakörében. Ennek során az egyes érvénytelenségi okok elhatárolásán túl a hitelviszonyt megtestesítő kötelek sajátos jellemzőinek, a deviza alapúság jogi és közgazdasági megközelítésének, valamint a fogyasztókkal kötött szerződések többlet követelményének számbavételével igyekeztem megragadni a probléma gyökerét. Végül a kialakult magyar gyakorlatot összevetem az Európai Unió jogának megfeleléssel.

³ Lásd: Kúria Gfv. VII.30.112/2015/5. számú eseti döntését a Lombard Lízing Zrt. ellen indított közérdekű perben, amiben többek között az alperesi Üzletszabályzat hitelezőnek gépjármű totálkár esetén azonnali felmondási jogot engedő IX. 2.1. a) pontjának tisztességtelensége nyert megállapítást.

II. Deviza alapú kölcsönszerződések

1. Fogalom meghatározás, elhatárolási kérdések

A dolgozat szempontjából legfontosabb rendelkezéseket a Kúria 2/2014 Polgári Jogegységi Határozata tartalmazza. Az Országgyűlés az említett kúriai határozatból származó egyes követelmények érvényre juttatása, valamint a további intézkedések előkészítése érdekében alkotta meg a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényt (továbbiakban mint DH1 tv. kerül hivatkozásra).

A DH1 tv. 1. § (1) bekezdése szerint a törvény hatálya a 2004. május 1. napja és a törvény hatálybalépésének napja között kötött fogyasztói kölcsönszerződésre terjed ki. A törvény alkalmazásában fogyasztói kölcsönszerződésnek minősül a pénzügyi intézmény és a fogyasztó között létrejött deviza alapú (devizában nyilvántartott vagy devizában nyújtott és forintban törlesztett) vagy forint alapú hitel- vagy kölcsönszerződés, pénzügyi lízingszerződés, ha annak részévé a 3. § (1) bekezdése vagy a 4. § (1) bekezdése szerinti kikötést is tartalmazó általános szerződési feltétel vagy egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel vált.

Az idézett törvényhely egyrészt utal arra, hogy kizárólag az árfolyamrést, azaz a kölcsön folyósításakor a deviza vételi árfolyamot, a tartozás törlesztésekor a hitelező által alkalmazott deviza eladási árfolyamot alkalmazni rendelő deviza alapú szerződések, valamint a bírósági ítélettel a pénzügyi intézmények illetve közérdekű keresettel a Magyar Nemzeti Bank által indított perekben a DH1 tv. 4. § (1) bekezdése szerint tisztességtelennek megállapított, a hitelezőnek egyoldalú kamat-, díj- vagy költségemelés lehetővé tevő kikötést tartalmazó deviza alapú, valamint forint szerződésekre terjed ki a DH1 tv. hatálya.

Továbbá a DH1 tv. hatálya nemcsak az előző bekezdés szerinti kölcsön-, hanem hitel- és pénzügyi lízingszerződésekre is kiterjed. Tekintettel arra, hogy a törvény a hatályba lépéséig, azaz 2014. július 26. napjáig megkötött szerződésekre irányadó, így mind a régi, mind az új Ptk. rendelkezéseit

figyelembe vettem a dolgozat elkészítésekor.⁴ Mindenekelőtt a hitelviszonyt megtestesítő szerződések fogalmát és azok egymással szembeni különbözőségét vizsgálom meg, majd a deviza alapúság jellemzőjének fogalmi tisztázására térek ki.

Kölcsönszerződést mind a régi, mind az új Ptk. kisebb eltérésekkel, de lényegét tekintve akként szabályozza, hogy a hitelező meghatározott pénzüsszeget köteles az adós rendelkezésére bocsátani, illetve a részére megfizetni, az adós pedig köteles a kölcsön összegét és járulékait visszafizetni a hitelezőnek.⁵

Hitelszerződés abban különbözik a kölcsönszerződéstől, hogy annak alapján a hitelező az adós rendelkezésére tart meghatározott pénzüsszeget és annak terhére teljesít az adós által megkötött kölcsönszerződéseket, ekként az adóst ezen szerződéstípusból eredően díjfizetési kötelezettség terheli.⁶ Az adóst a pénzüsszeg visszafizetési kötelezettsége nem a hitelszerződés alapján, hanem a hitelkeret terhére megkötött kölcsönszerződés alapján terheli.

A hitel és kölcsönszerződés elhatárolása során még kiemelést érdemelnek a mindkettőben közös elemek, így *„mindkettő visszterhes ügylet, hitelezői oldalon hitelintézet áll, az adós nem köteles a hitelkeretet kimeríteni, a kölcsönt felvenni, konszenzuál szerződés, tartós jogviszony, ezért érvényesül a clausula rebus sic stantibus intézménye.”*⁷ Utóbbi jogintézmény által a felek bármelyikének körülményében beállt olyan lényeges és fel nem róható változás miatt, ami számára hátrányosan befolyásolja a szerződés teljesítését, a bíróságtól a szerződés módosítását kérheti. *„A clausula rebus sic stantibus tehát kivételként alkalmazható, olyan esetekben, ahol az*

⁴ Régi Ptk.: a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

Új Ptk.: a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, hatályos 2014. március 15. napjától.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről- szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptké.) 50. § (1) bekezdése alapján, ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a Ptk. hatálybalépésekor fennálló kötelekkel kapcsolatos, a Ptk. hatálybalépését követően keletkezett tényekre, megtett jognyilatkozatokra - ideértve az e tények, illetve jognyilatkozatok által keletkeztetett újabb köteleket is - a Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni.

⁵ Régi Ptk. 523. § (1) bekezdése és Új Ptk. 6:383. §

⁶ Régi Ptk. 522. § (1) bekezdés és Új Ptk. 6:682. § (1) bekezdés

⁷ Barta Judit, Fazekas Judit, Harsányi Gyöngyi, Kovács István, Miskolczi Bodnár Péter, Ujváriné Antal Edit: Üzleti szerződések Unió Lap- és Könyvkiadó kereskedelmi Kft. 2005. 341. oldal

időmúlás során beálló lényeges körülménybeli változás indokolja. Csak az a fél hivatkozhat rá, akire a nem várható, általa előre nem látható körülményváltozás hátrányosan hat ki.”⁸ Meglepő módon ezen szerződésmódosítási jog gyakorlásával egyre kevesebben éltek, ma, az árfolyamkockázat viselése tisztességtelenségének vizsgálati szempontjai ismeretében keresettel nem kívánják bizonyítani az árfolyamváltozás hátrányos változását és ennek során a kedvezőbb szerződési feltételek bíróság általi megállapítását. Ennek igazán egyszerű oka abban rejlik, hogy a felek személyes körülményeiben kell a lényeges, jogos érdeket sértő változásnak beállnia. „A gazdasági élet egészét vagy egy-egy szerződéstípusba tartozó szerződések minden alanyát érintő változások esetén azonban a bíróságok az egyes szerződéseket e jogszabályi rendelkezés alapján nem módosíthatják.”⁹

Pénzügyi lízingszerződést kizárólag az Új Ptk. tipizálta az új törvény hatályba lépését megelőző joggyakorlatnak megfelelően. „Pénzügyi lízingszerződés alapján a lízingbeadó a tulajdonában álló dolog vagy jog (a továbbiakban: lízingtárgy) határozott időre történő használatba adására, a lízingbevevő a lízingtárgy átvételére és lízingdíj fizetésére köteles, ha a szerződés szerint a lízingbevevő a lízingtárgy gazdasági élettartamát elérő vagy azt meghaladó ideig való használatára, illetve - ha a használat időtartama ennél rövidebb - a szerződés megszűnésekor a lízingtárgy ellenérték nélkül vagy a szerződéskötés kori piaci értéknél jelentősen alacsonyabb áron történő megszerzésére jogosult, vagy a fizetendő lízingdíjak összege eléri vagy meghaladja a lízingtárgy szerződéskötés kori piaci értékét.”¹⁰

Hatályos jogunk igyekszik a teljes lízing ügyletet egy tipizált szerződésben összefoglalni és szabályozni. Ugyanis „*{l}ízingügylet alatt a szerződések komplex rendszerét értjük. Több szerződés épül egymásra. A folyamat négy fő szakaszra tagolódik: a felek előszerződést kötnek, amelyben vállalják, hogy meghatározott vagyontárgy, vagyoni értékű jog tekintetében később lízingszerződést fognak kötni. A lízingbe adó által harmadik személlyel kötött adásvételi szerződések teljesítése után kialakul a szűkebb értelemben vett lízingszerződés alapszituációja: a lízingbe adó tulajdonosi pozíciója, sor kerül a lízingtárgy használatára a szűkebb értelemben vet*

⁸ Bíró György: A kötetmi jog és a szerződés tan közös szabályai, Novotni Kiadó Miskolc 2000. 249. oldal

⁹ BH1992/2/123.

¹⁰ Új Ptk. 6:409. §

lízingszerződés keretében, végezetül lehetőség nyílik újabb szerződések realizálására, melyek többnyire tulajdonjogi változást eredményeznek.”¹¹

Ennél a konstrukciónál nem pénzösszeg kerül átadásra, hanem egy dolog vagy vagyoni értékű jog, a lízingbevevő nem a pénz használatáért fizet, hanem díj jogcímén egyrészt a lízingtárgy piaci értékét fizeti meg, azaz mintegy részletekben megvásárolja az általa használt lízingtárgyat. Továbbá a piaci értéken túl a díj egyéb költséget is tartalmaz, mivel a lízingbeadó a lízingbevevő érdekében szerzi meg a lízingtárgyat eleve azzal a céllal, hogy azt pénzügyi lízingszerződés alapján a lízingbevevő használatába adja díjfizetés ellenében. A pénzügyi lízingszerződés szerint fizetett díj nem a hitelszerződés alapján megfizetendő díjjal azonos, hanem inkább a kölcsönszerződés törlesztőrészleteihez hasonló, ennél fogva arányaiban is nagyobb összegszerűséget eredményez.

Mindhárom, a DH1. törvény hatálya alá tartozó szerződésben a deviza alapúság vizsgálatát azzal kell kezdeni, milyen pénzzel tartozik az adós és hogyan kerül sor az adós teljesítésére. Azonos jellemző a hitelviszonyt megtestesítő szerződésekben, hogy az adós kizárólag pénzt tartozik teljesíteni. Amennyiben a pénztartozást meghatározó és annak törlesztésére megállapított pénznem eltér egymástól, azt kirovó és lerovó pénznembeli különbségnek nevezzük. *„A devizagazdálkodás szabadabbá tételével a bankok által nyújtott szolgáltatások is színesebbé és bonyolultabbá válhattak, ha az adott szolgáltatás több devizához is kapcsolódott... A kölcsön értékének a megtartására a kölcsöntartozást értékálló devizában, svájci frankban, euróban is meg lehet határozni, amely devizák romlása évi 1% körüli, és a törlesztendő tőke nagyságát ezen értékálló pénznemben, mint kirovó pénznemben határozzák meg.”¹²* *„A pénztartozás mértékének meghatározása a kirovó összeg meghatározásával történik, az így meghatározott fizetési kötelezettséget kell a lerovó pénznemmel teljesíteni. Minden fajlagos dologszolgáltatás meghatározása két elem révén lehetséges: meg kell határozni a szolgáltatandó dolog fajtáját és mennyiségét. A kirovó összeg meghatározása tehát a kirovó pénznem és az abban kifejezett összeg meghatározása révén történik. A tartozás pénznemének (a kirovó pénznemnek) a meghatározása a szolgáltatás meghatározásának szükségszerű eleme, a lerovó pénznemről azonban nem*

¹¹ Barta - Fazekas - Harsányi - Kovács István - Miskolczi Bodnár - Ujváriné: Üzleti szerződések Im. 238. oldal

¹² Csehi Zoltán: A devizakölcsön In. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja Szerk. Osztovits András, Opten Informatikai Kft., Budapest 2014. III. kötet 923. oldal.

*szükségszerű rendelkezni, hiszen azt a törvény meghatározza.*¹³ A pénztartozást a teljesítés helyén és idején érvényben lévő pénznemben kell megfizetni.¹⁴ Magyarországon a mindenkor érvényes törvényes fizetőeszközben, azaz a DH1 tv. alapján vizsgált időszak során forintban köteles az adós pénzfizetési kötelezettségének teljesítésére.

Jog szempontból a deviza alapú kölcsönnek nem volt egységes jogszabályi fogalma. „A deviza alapú kölcsönszerződések elterjedésekor jogszabály nem határozta meg a deviza-alapú kölcsön fogalmát, ugyanakkor a betéti kamat, az értékpapírok hozama és a teljes hiteldíjmutató számításáról és közzétételéről szóló 41/1997. (III. 5.) Korm. rendelet (THM 1. rendelet) 11/B. §-ában és 13. §-ában - a fogalom meghatározása nélkül - a THM kiszámításával összefüggésben megtalálhatóak voltak a jogintézményre vonatkozó szabályok. A 2010. június 11-én hatályba lépett, a teljes hiteldíj mutató meghatározásáról, számításáról és közzétételéről szóló 83/2010. (III. 25.) Korm. rendelet (THM 2. rendelet) 2. § (1) bekezdése szerint a devizahitel a forinttól eltérő pénznemben folyósított és törlesztett hitel, míg a deviza alapú hitel devizában nyilvántartott, de forintban folyósított vagy törlesztett hitel. A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvénynek (továbbiakban: {rég} Hpt.) az egyes pénzügyi tárgyú törvényeknek a nehéz helyzetbe került lakáscélú hitelt felvevő fogyasztók megsegítése érdekében szükséges módosításáról szóló 2010. évi XCVI. törvény 1. §-ával megállapított, 2010. szeptember 27-től hatályos 200/A. § (1) bekezdése szerint, deviza alapú a hitel-, a kölcsön-, illetve a pénzügyi lízingszerződés, ha azt devizában tartották nyilván, vagy devizában nyújtották és forintban törlesztik. A devizakölcsönök törlesztési árfolyamának rögzítéséről és a lakóingatlanok kényszerértékesítésének rendjéről szóló 2011. évi LXXV. törvény 1. § (1) bekezdés 1. pontja szerint az adott törvény és a felhatalmazása alapján kiadott jogszabályban devizakölcsön a természetes személy, mint adós vagy adóstárs és a pénzügyi intézmény között létrejött olyan kölcsönszerződés alapján fennálló tartozás, amelynél a kölcsön nyilvántartási pénzneme euró, svájci frank vagy japán jen és a hiteladós törlesztési kötelezettségét forintban teljesíti. Megállapítható tehát, hogy a jogszabályok igen következetlen megnevezéseket használtak a konstrukció elnevezésére, és az egyes jogszabályok részben eltérő módon definiálták a deviza alapú kölcsönt.”¹⁵

¹³ Gárdos István- Nagy András: A devizahitel jogi alapkérdései In. Hitelintézeti Szemle 2013. évi 5. szám 371-387. oldal

¹⁴ Régi Ptk. 231. § (1) bekezdés és Új Ptk. 6:45. § (1) bekezdés

¹⁵ Kúria 6/2013 számú polgári jogegységi határozat III. 1. pont

A DH1 tv. definícióját segítségül hívva deviza alapú szerződésről akkor beszélhetünk, ha az annak alapján fennálló tartozás devizában van nyilvántartva, de annak megfizetésére a felek megállapodásából eredően - és a törvényi előírásnak megfelelően a teljesítés helyén és idején érvényben lévő pénznemben - forintban kerül sor.¹⁶

Összegezve elmondhatjuk, hogy „deviza alapú hitelről akkor beszélhetünk, amikor a fogyasztó által a hiteligénylés során forintban kért kölcsönösszeget a bank a megtett ajánlatával elfogadja azzal, hogy a kért forintösszeget az irányadónak tekintett devizára átszámolja és könyveiben ekként is tartja nyilván, ugyanakkor a kölcsönösszeget forintban folyósítja, míg az adós az ugyancsak devizában kiszámolt, majd forintra átszámított törlesztőrészletet - az aktuális árfolyamnak megfelelően - fizeti meg.”¹⁷

A deviza alapú hitelviszonyt megtestesítő szerződések fentiekben tisztázott fogalma az elmúlt években több elemmel is kiegészült, illetve meghatározóvá vált azok tisztességtelenségének és ekként részleges vagy teljes érvénytelenségének megítélése során. Ezen elemek az ügylet mögötti átváltási vagy átszámítási banki tevékenység megítélése, valamint azon körülmény, hogy az adósok vitathatatlanul alacsonyabb kamattal juthattak pénzhez deviza alapú kölcsön igénybevételével, mint forinthitelek esetén.

Közgazdasági szempontból „a 2000-es évek elejétől megindult a kormányzat által támogatott, forintban történő lakáshitelezés, ami fordulatot jelentett a korábban alacsony szinten stagnáló lakossági hitelezésben. A magas fiskális terhek miatt 2003-tól ugyan fokozatosan szűkítették, majd szinte megszüntették az állami támogatást a forint lakáshiteleken, 2004 végére így is meghaladta a másfél ezer milliárd forintot a forint lakáshitel állomány. A támogatások drasztikus szűkítése jelentősen megemelte a lakossági forint hitelkamatokat, így a bankrendszer lényegesen szűkebb kört tudott volna elérni termékeivel. A versenyképes hiteltermék biztosítását célozva a bankoknak 2004-től a deviza (azon belül is CHF) alapú jelzáloghitel lett a legfőbb termékük. A globális

¹⁶ DH1 tv. 1. § (1) bekezdés

¹⁷ Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának álláspontja a deviza alapú fogyasztási kölcsönszerződések érvényességével kapcsolatos elvi kérdésekben. Forrás: www.fovarosiitelotabla.birosag.hu

*likviditás bőség biztosította a bankok számára az olcsó devizalikviditást, így lehetőségük volt a magas marzsok fenntartására úgy, hogy a hitelfelvevők továbbra is relatív alacsony kamattal szembesültek.*¹⁸ A bankok saját nyereségük maximalizálása érdekében pénzügyi eszközeiket nem forintban, hanem devizában tartották, azonban mivel Magyarországon a forintban jövedelemmel rendelkező lakosságnak a forintban teljesítendő szolgáltatások igénybevételéhez szükséges pénzigényét nem ésszerű devizában kielégíteni, amikor a lakossági ügyfél a bankokhoz fordult hitelért, azok átváltották devizájukat forintra és azt helyezték ki.

A hitelek törlesztésekor azonban nem kényszerű és szükségszerű, ekként nem is bizonyított, hogy a hitelezők visszaváltották a forintban kapott törlesztést devizára vagy esetleg ismételten kihelyezték. Erre figyelemmel a deviza alapú hitelviszonyt megtestesítő szerződések megítélése tárgyában a hazai joggyakorlat nem volt egységesnek nevezhető. A Fővárosi Ítéltábla a deviza alapú kölcsönt forintkölcsönnek tekintette, mert az ügylet jellegadó tartalma szempontjából - a fogyasztó számára kedvezőbb értelmezési szabályra is figyelemmel - nem a teljesítés módjának (kirovó-lerovó pénznem, értékállandósági kikötés) tulajdonított jelentőséget, hanem a felek által a szerződés szerint teljesítendő szolgáltatásnak, azaz annak, hogy a szolgáltatás (rendelkezésre bocsátás és visszafizetés) mindig forintban történik.¹⁹

Az ismertetett ítéltáblai állásponttal szemben a Kúria a szerződések teljesítési módjának döntő jelentőséget tulajdonítva akként foglalt állást, hogy *„a deviza alapú hitel-, kölcsön- és pénzügyi lízingszerződések (a továbbiakban: deviza alapú kölcsönszerződések) devizaszerződések. A felek a hitelezőnek és az adósnak a kölcsönszerződésből fakadó pénztartozását egyaránt devizában határozták meg (kirovó pénznem), és azt mindkét fél forintban volt köteles teljesíteni (lerovó pénznem).*²⁰

¹⁸ Nagy Márton: Bankrendszer és a magyar gazdaság a rendszerváltás után In. Tanulmánykötet a Banktörvény elfogadásának 20. évfordulója alkalmából, szerk.: Kovács Levente, Magyar Bankszövetség, Budapest 2012. 21-40. oldal.

¹⁹ Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának álláspontja a deviza alapú fogyasztási kölcsönszerződések érvényességével kapcsolatos elvi kérdésekben.

²⁰ Kúria 6/2013 számú Polgári jogegységi határozat 1. pont

Itt tartom szükségesnek rögzíteni, hogy a régi Ptk. mindösszesen annyit írt elő, hogy *„más pénznemben vagy aranyban meghatározott tartozást a fizetés helyén és idején érvényben levő árfolyam (ár) alapulvételével kell átszámítani.”*²¹ Ez a szabály tette lehetővé a hitelező bankok számára, hogy ne a jegybank által közzétett hivatalos középárfolyamon számolják át a tartozást, hanem a pénzösszeg rendelkezésre bocsátásának időpontjában a saját deviza vételi, míg törlesztéskor a saját deviza eladási árfolyamukat alkalmazzák. Ahogy arra a Kúria rámutatott, a fizetés helyén és idején érvényben lévő árfolyam *„nem a pénzügyi szolgáltatók deviza vételi, eladási vagy közép árfolyama, hanem a Magyar Nemzeti Bank hivatalos deviza árfolyama.* A {rég}i Ptk. vonatkozó rendelkezésének megalkotásakor, 1959-ben ugyanis Magyarországon a kötött devizagazdálkodás keretei között más árfolyam nem is létezett. A *„fizetés helyén...érvényben levő árfolyamnak”* nyilvánvalóan olyan árfolyam tekinthető, melyből csak egy van Magyarországon területén, az pedig kizárólag a Magyar Nemzeti Bank által meghatározott hivatalos devizaárfolyam.²² Felmerül a kérdés, hogy amennyiben a törvény szövegéből a jegybank középárfolyama következik, miért csak és kizárólag a fogyasztói szerződések vonatkozásában minősül tisztességtelennek egy tartozás megfizetésének a hitelező saját deviza eladási árfolyama szerinti átszámítása. A Kúria az elé került jogkérdésben nem is terjeszkedhetett túl a fogyasztói hitelviszonyt megtestesítő szerződések megítélésén,²³ míg a jogalkotónak erre meg lett volna a lehetősége, azonban nem élt vele. A Kúria 2/2014. számú Polgári jogegységi határozatával megállapította, hogy *„a folyósításkor a pénzügyi intézmény által meghatározott vételi, a törlesztésekkor pedig az eladási árfolyamok (különnemű árfolyamok) alkalmazása tisztességtelen, mert ezekkel szemben nem áll a fogyasztónak közvetlenül nyújtott szolgáltatás, így az számára indokolatlan költséget jelent. E rendelkezések azért is tisztességtelenek, mert alkalmazásuk*

²¹ Régi Ptk. 231. § (2) bekezdés. a devizakorlátozások megszüntetéséről, valamint egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló Hatályon kívül helyezte: 2001. évi XCIII. törvény 6. § (1) n) pontja 2002. január 01. napjával hatályon kívül helyezte a régi Ptk. azon 231. § (3) bekezdését, miszerint *„A devizagazdálkodásra vonatkozó jogszabályok határozzák meg, hogy mikor lehet valósággal (effektíve) idegen pénznemben vagy aranyban való fizetést érvényesen kikötni vagy teljesíteni.”*

²² Kúria 2/2014 számú Polgári jogegységi határozat III. pont

²³ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 32. § (1) bekezdés a pontja alapján jogegységi eljárásnak van helye, ha a joggyakorlat továbbfejlesztése vagy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében elvi kérdésben jogegységi határozat meghozatala, korábban meghozott jogegységi határozat megváltoztatása vagy hatályon kívül helyezése szükséges. A törvény 33. § (2) bekezdése szerint a jogegységi határozat hozatalára irányuló indítványban az indítványozónak meg kell jelölnie, hogy milyen kérdésekben és mely okokból kéri a jogegységi tanács határozatának meghozatalát. Az indítványhoz mellékelni kell az indítvánnyal érintett bírósági határozatok kiadmányát.

*gazdasági indoka a fogyasztó számára nem világos, nem érthető, nem átlátható. A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekben szereplő vételi és eladási árfolyamok, mint átszámítási árfolyamok helyett az Magyar Nemzeti Bank hivatalos deviza árfolyama válik a szerződés részévé a Ptk. 231. § (2) bekezdésében meghatározott diszpozitív törvényi rendelkezésre tekintettel, mindaddig, amíg kógens törvényi rendelkezés nem lépett azok helyébe.*²⁴ Ezt követően a DH1 tv. a fentiekben rögzítetek ellenére kizárólag a fogyasztói szerződések vonatkozásában a Kúria döntésének megfelelően rögzítette jogszabályi szinten, hogy a fogyasztói kölcsönszerződésben - az egyedileg megtárgyalt szerződési feltétel kivételével - semmis az a kikötés, amely szerint a pénzügyi intézmény a kölcsön-, illetve a lízingtárgy megvásárlásához nyújtott finanszírozási összeg folyósítására a vételi, a tartozás törlesztésére pedig az eladási vagy egyébként a folyósításkor meghatározott árfolyamtól eltérő típusú árfolyam alkalmazását rendeli. A semmis kikötés helyébe mind a folyósítás, mind pedig a törlesztés (ide értve a törlesztőrészlet és a devizában megállapított bármilyen költség, díj vagy jutalék fizetését) tekintetében a Magyar Nemzeti Bank hivatalos deviza árfolyamának alkalmazására irányuló rendelkezés lép.²⁵

2. Kedvezőbb kamatmérték mint főszolgáltatást meghatározó tényező

A deviza alapú hitelviszonyt megtestesítő szerződések jogi megítélése kiegészítést nyert továbbá azon körülménnyel, hogy az adósok lényegesen kedvezőbb kamatmérték mellett juthattak pénzhez, amennyiben tartozásuk devizában került rögzítésre, mintha forint alapú hitelt igényeltek volna.

A Fővárosi Ítéletábrla fent hivatkozott álláspontja is arra támaszkodott, hogy mivel csak banküzemi szinten álltak rendelkezésre a hitelekben rögzített devizaforrások és nem az egyes szerződések mögött kerültek ténylegesen rögzítésre, ezért a deviza alapú hitelek valójában forinthitelek. A Kúria álláspontja ennek helyesen ellentmondott, mert „{a}zt, hogy a deviza hitelek mögött mindenkor devizaforrások álltak, éppen a devizaalapú hiteleknek a forinthiteleknel lényegesen alacsonyabb kamatozása igazolja. Nem nehéz belátni, hogy a magas kamatozású forintbetétekből az alacsonyabb kamatozású, devizaalapú hitelek nem finanszírozhatók, vagyis devizaforrás hiányában a devizahitelezés működésképtelen lenne, hiszen a negatív kamatkülönbség folyamatos veszteséget

²⁴ Kúria 2/2014 számú Polgári jogegységi határozat 3. pont

²⁵ DH1 tv. 3. § (1) és (2) bekezdés

okozna a banknak.”²⁶ „A deviza alapú kölcsön mögött - figyelemmel a pénzügyi intézményekre vonatkozó közjogi jellegű szabályokra - devizaforrás áll. Annak vizsgálata, hogy egy konkrét szerződés mögött van-e devizaforrás lehetetlen és egyben szükségtelen is a perekben. A szerződésben meghatározott kamat nem azonos az adott deviza jegybanki alapkamatával, annak meghatározása során más tényezők is megjelennek, ahogy a forint kölcsön kamata sem azonos bankkölcsön esetén a jegybanki alapkamattal.”²⁷

A jogi érvelés a deviza alapú kölcsön devizaszerződés jellegét a mögötte álló devizaforrásból vezette le, amit összekapcsolt ezen forrás kedvezőbb kamatmértékével, ekként eljutva arra a következtetésre, hogy a kedvezőbb kamatmérték mellett /vagy azért úgymond cserébe/ az adós viseli az árfolyamkockázatot. A Kúria határozata szerint „{e} szerződéstípusnál az adós az adott időszakban irányadó forintkölcsönnél kedvezőbb kamatmérték mellett devizában adósodott el, amiből következően ő viseli az árfolyamváltozás hatásait: a forint gyengülése az adós fizetési terhének növekedését, erősödése pedig a csökkenését eredményezi.”²⁸

Ugyanakkor érdemes megvizsgálni a deviza alapú hitelezés kifutásának közgazdasági oldalát. „A devizahitel kapcsán érdemes elméletileg összehasonlítani a törlesztési karakterisztikákat: eszerint az alacsonyabb kamatozású (pl. CHF) hitelek esetében jelentősen mérsékeltebb a kamattörlesztési teher is. Ezt a mérsékeltebb kamatfizetési terhet viszont ellensúlyozhatja a fennálló tőketartozás folyamatosan változó árfolyama. Végeredményben a teljes futamidőt tekintve reálértéken a forint és a svájcifrank-alapú hitelek törlesztési terhe hozzávetőleg megegyezik; a különbség az, hogy amíg a forin hitel törlesztési terhe (a magasabb kamatszint miatt) az első időszakban relatíve magasabb, a végső időszakban (a fixált forint törlesztőrészlet elinflálódása miatt) viszont alacsonyabb. A devizahitel törlesztési terhe (az alacsonyabb kamatszint miatt) viszont alacsonyabb színtről indul, de a törlesztési időszak alatt a devizaalapú tőketartozás miatt (feltételezve, hogy az árfolyam-emelkedés pontosan megegyezik a bér- és az árszintnövekedéssel!) reálértéken változatlan marad.”²⁹

²⁶ Kovács Levente: A devizahitelek hátttere In. Hitelintézeti Szemle 2013. évi 3. szám 186. oldal

²⁷ Kúria 6/2013. Polgári jogegységi határozata III. 3. pont

²⁸ Kúria 6/2013 Polgári jogegységi határozat 1. pont

²⁹ Kovács i.m. 184. oldal

Közgazdaságilag vitathatatlan, hogy a deviza alapú hitelek tartalmazó termékek kialakításában jelentős szerepet játszott azok kedvező kamatmértéke, mivel „A devizahiteleknél az árfolyamkockázatot teljes egészében a hitelfelvevő viseli. A termékek kialakításánál olyan deviza választása volt a cél, amely a legkisebb rövid lejáratú kamatozással járt, ezáltal a legkisebb kezdő törlesztőrészetet eredményezte egy adott hitelösszeg mellett. Így alkalmas volt a lakosság nagyon széles (subprime jellegű körének is) a meghitelezésére.”³⁰

Mindebből következően álláspontom szerint helytálló azon vélemény, hogy „a devizahitel attól az, ami, hogy a felek így állapotok meg: szerződésükben a tartozást devizában határozták meg... A felek erre irányuló akarata szükséges és önmagában elegendő feltétele annak, hogy devizatartozás keletkezzen.”³¹

II. Fogyasztói hitelviszonyt megtestesítő szerződések meghatározása, elhatárolása

1. A fogyasztó fogalma

A DH1 tv. a fogyasztó fogalma körében a törvény megalkotásakor hatályos Hpt., azaz a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvényre utal.

A Hpt. 6. § (1) bekezdés 28. pontja alapján „fogyasztó: az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy”. Ez a megfogalmazás egyértelművé teszi, hogy fogyasztó kizárólag természetes személy lehet. Az új Ptk. az új hitelintézeti törvénnyel összhangban a fogyasztónak azt a természetes személyt tekinti, aki a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül jár el.³²

³⁰Bethlendi András: Egy rossz termékfejlesztésből rendszerszintű piaci kudarc: A hazai lakossági devizajelzáloghitelezés In. Hitelintézeti Szemle 14. évfolyam 1. szám, 2015. március 13. oldal.

³¹ Gárdos - Nagy i.m. 375. oldal

³² Új Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 3. pont

Ugyanakkor a régi Ptk. nem kizárólag a természetes személyeket sorolta a fogyasztó fogalmába. A régi Ptk. 685. § d) pontja szerint fogyasztó: a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül eső célból szerződést kötő személy; míg az e) pont szerint fogyasztói szerződés: az a szerződés, amely fogyasztó és olyan személy között jön létre, aki (amely) a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köt. Ezen szabályozással párhuzamosan a régi Hpt. a fogyasztók körébe szintén kizárólag a természetes személyeket sorolta.³³

A 2014. március 15. napját megelőző polgári törvénykönyvi szabályozás alapján nemcsak természetes személyek, hanem jogi személy gazdálkodó szervezetek is perek sorozatát indították annak bizonyítása iránt, hogy a deviza alapú hitel-, kölcsön vagy lízingszerződéseik részben vagy egészben tisztességtelenek. Arra hivatkoznak, hogy a szerződések folytán történt finanszírozás során beszerzett eszközöket mint végső felhasználók használták, azokat nem értékesítették tovább, ekként a régi Ptk. fogalomrendszere szerinti fogyasztónak minősülnek. Ezt az okfejtést három tényező miatt nem tartom helytállónak. Egyrészt a régi Ptk. sem a kizárólag gazdasági tevékenysége során eljáró személyeket zárta ki a fogyasztó fogalmából, hanem kizáró okként a gazdasági tevékenységi kört jelölte meg. Ez alapján igen nehezen elképzelhető, hogy egy üzletszerű gazdasági tevékenység végzésére, így például virágkereskedelemre létrehozott gazdasági társaság ne azért vásárolna kölcsönösszemből gépjárművet, hogy a virágszállítás során előremozdítsa gazdasági tevékenységét. Azaz nem a konkrét gazdasági (fő)tevékenység, a cég által felvett és bejelentet tevékenységi körökben szükséges eljárni ahhoz, hogy a jogi személy gazdasági társaság ne minősüljön fogyasztónak. Ha a cég nem gépjármű kereskedelemmel foglalkozik is, nem minősülhet fogyasztónak pusztán azért, mert az általa megvásárolt gépjárművet üzletszerűen nem értékesíti tovább. Ezen okfejtést támasztja alá azon körülmény is, hogy a gazdasági társaságok nem igen indítanak olyan kölcsönszerződés tisztességtelensége iránt pert, amelyek alapján nem ingót, hanem ingatlant vásároltak.

Másrészt az ún. devizahiteles mentő törvények a lakossági hitelszerződések adósain igyekeztek segíteni. A lakosság fogalmán pedig nem érthetünk mást mint természetes személyeket, mivel a régi Hpt. a kizárólag fogyasztókkal és meghatározott célra kötött szerződéseket nevezte lakossági kölcsönnek.

³³ A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény 2. számú melléklet III. 4. pont

Harmadrészt a régi Ptk. szabályozásának hatálya során a régi Hpt. szintén csak és kizárólag a természetes személyeket vonta a fogyasztó fogalmának körébe. Tekintettel arra, hogy a mindenkori Hpt. rendelkezéseit kell alkalmazni Magyarország területén végzett, a törvényben meghatározott pénzügyi szolgáltatási, kiegészítő pénzügyi szolgáltatási és bankképviselési tevékenységre, önkéntes intézményvédelemre, valamint betétbiztosításra,³⁴ a bankok által fogyasztókkal kötött szerződések kizárólag a hitelintézetek és természetes személyek között jöhettek létre.

Természetesen a fent kifejtettek kizárólag a fogyasztói kölcsönszerződések tárgyában született törvények alkalmazhatósága vonatkozásában bírnak jelentőséggel, nem zárják ki annak lehetőségét, hogy akár gazdálkodó szervezet jogi személyek által kötött deviza alapú kölcsönszerződést a bíróság a DH1 tv. 4. § (1) bekezdésében rögzített okokból nyilvánítson tisztességtelennek.³⁵

Annak eldöntéséhez, hogy a természetes személyek mint egyéni vállalkozók által kötött hitelviszonyt megtestesítő szerződések során eljáró adós a fogyasztó fogalmához sorolható-e, annak vizsgálata szükséges, hogy a szerződéskötés időpontjában és azt megelőzően mi jutott a hitelező tudomására, milyen céllal vette igénybe az adós a kölcsönösszeget.

2. Fogyasztói kölcsönszerződés

A fogyasztó fogalmának pontos tisztázását követően magát a fogyasztói kölcsönszerződést mint a hitelviszonyt megtestesítő szerződések gyűjtőfogalmát kell elhatárolnunk egyrészt a fogyasztási kölcsönöktől és a lakossági kölcsönöktől, másrészt a lakáscélú kölcsönszerződésektől.

A fogalomelhatárolásokra nem a fogyasztók által kezdeményezett perekben a felperesek álláspontjának tisztázása miatt, hanem a bankok védekezésének megértése végett szükséges, ugyanis a konkrét célhoz, így például hitelkiváltáshoz kötött kölcsönök vonatkozásában sokszor azzal

³⁴ régi Hpt. és új Hpt. 1. § (1) bekezdés a) pont

³⁵ Lásd: BH 2015.12.527 számú eseti döntést a deviza alapú, nem fogyasztóval kötött kölcsönszerződés érvénytelenségének megállapítása iránti kereset elbírálásának jogi szempontjairól.

igyekeztek kivonni az ügyleteket a DH. törvények hatálya alól, hogy ezen szerződéseknek hiányzik a fogyasztási jellege.³⁶

A fogyasztási kölcsönnek mindennapi élet szokásos használati tárgyainak megvásárlásához, javíttatásához vagy szolgáltatás igénybevételéhez, továbbá a felhasználási célhoz nem kötött fogyasztónak nyújtott kölcsön tekintendő.³⁷

A lakossági kölcsönszerződés a fogyasztási kölcsön, valamint az ingatlan vásárlására, építésére, felújítására, bővítésére, korszerűsítésére, továbbá közműfejlesztésre fogyasztónak nyújtott kölcsön.³⁸

Ahogy az a fentiek szerint láttuk, a DH1. tv. alkalmazásában fogyasztói szerződésnek minősül valamennyi, fogyasztóval, azaz az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eljáró természetes személlyel kötött szerződés, amelyen belül fogyasztási cél vagy egyéb felhasználási cél is megjelölhető, ami a fogyasztó önálló foglalkozásán vagy gazdasági tevékenységén kívül esik, azaz a fogyasztási és a lakossági kölcsönszerződés a fogyasztói kölcsön egyik altípusaként jellemezhető.

A régi Hpt. 2010. október 07. napjától kezdődő hatállyal rendezte a lakáscélú hitel- vagy kölcsönszerződés, valamint pénzügyi lízingszerződés fogalmát, miszerint ilyen szerződésnek tekintendő az ingatlanra alapított jelzálogjog - ideértve az önálló zálogjogként alapított jelzálogjogot is - fedezete mellett megkötött olyan hitel-, illetőleg kölcsönszerződés, amelyben a felek által okiratban rögzített hitelcél lakóingatlan vásárlása, építése, bővítése, korszerűsítése vagy felújítása. Továbbá ilyennek tekintendő az olyan pénzügyi lízingszerződés, amelyben a felek által okiratban rögzített cél lakóingatlan tulajdonjogának harmadik személy eladótól történő, lízingbevevő általi megszerzése.³⁹

³⁶ Lásd: Fővárosi Törvényszék 34.G.41.307/2015/7. számú elsőfokon jogerős ítélete

³⁷ régi Hpt. 2. számú mellékletének III/5.

³⁸ régi Hpt. 2. számú mellékletének III/13.

³⁹ régi Hpt. 2. számú melléklet III. 51. és 5.2. pont

A rendelkezés a fogyasztási és a lakossági kölcsön fogalmát váltotta fel. A rendelkezést beiktató 2010. évi XCVI. törvény 5. §-hoz fűzött indokolás szerint „az új fogalom meghatározás Hpt.-be történő illesztésére a törvény által bevezetett új intézkedések által érintett szerződési kör pontos meghatározásához van szükség. Az igazságosság jegyében a törvény rendelkezései csak a fogyasztók által, és lakáscélra létesített hitelviszonyokat érinti. A meghatározás ezért nem tartalmazza az üzletszerű, illetve a nem lakáscélú hitelszerződések körét, így többek között a szabadfelhasználású hitelek alapjául szolgáló hitelviszonyokat sem.” Ebből következően a lakáscélú hiteleket is a fogyasztói kölcsönök egyik altípusaként jellemezhetjük.

III. Árfolyamkockázat adósra áthárításának tisztességtelensége

1. Tisztességtelen szerződési feltételek általában

A régi Ptk. 4. § (1) bekezdése és az új Ptk. 1:3. § (1) bekezdése azonos szöveggel akként szabályozza a jóhiszeműség és tisztesség elvét, hogy a polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.

„A szerződési jogban a jóhiszeműség és tisztesség követelménye akként konkretizálódik, hogy a tisztességtelen szerződési kikötéseket bizonyos körben a polgári jog az érvénytelenség jogkövetkezményével sújtja. Ez ott indokolt, ahol az ilyen kikötések egyensúlytalan helyzetet idéznek elő, és így sértik a felek egyenjogúságának és mellérendeltségének az elvét.”⁴⁰

Mindenekelőtt szükséges leszögezni, - ahogy az a Kúria 2/2012 (XII.12.) PK véleményének 2. pontjában írtak alapján levezethető -, egy szerződéses kikötés tisztességtelensége akkor vizsgálható, ha az nem jogszabályba ütközik, mert utóbbi esetben a kikötés eleve semmis.⁴¹

⁴⁰ Wellmann György: Az érvénytelenség In. Polgári Jog Kötelmi jog Első és második rész Szerkesztette Wellmann György, Budapest 2013 HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. Az új Ptk. Magyarázata sorozat V/VI. 157. oldal.

⁴¹ A régi Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Semmis a szerződés akkor is, ha nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik.

A régi Ptk. a tisztességtelen szerződési kikötéseket két esetben szabályozta. Az első eset az általános szerződési feltételekre vonatkozik.

„Általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az egyik fél több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatároz, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg. Az általános szerződési feltételnek minősítés szempontjából közömbös a szerződési feltételek terjedelme, formája, rögzítésének módja, és az a körülmény, hogy a feltételek a szerződési okiratba szerkesztve vagy attól elválasztva jelennek meg. Az általános szerződési feltételt használó felet terheli annak bizonyítása, hogy a szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalták. Ezt a szabályt kell megfelelően alkalmazni abban az esetben is, ha a felek között vitás, hogy a fogyasztói szerződésben a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott szerződési feltételt a felek egyedileg megtárgyalták-e.”⁴²

Az általános szerződési feltételek alkalmazása esetén hiányzik a felek közötti, a szerződés megkötését megelőző tárgyalás, azaz nem az adott esetre vonatkozó egyedi feltétel válik a szerződés részévé. Ugyanakkor „az általános szerződési feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha alkalmazója lehetővé tette, hogy a másik fél annak tartalmát megismerje, és ha azt a másik fél kifejezetten vagy ráutaló magatartással elfogadta. Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről, amely a szokásos szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől lényegesen vagy valamely korábban a felek között alkalmazott kikötéstől eltér. Ilyen feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha azt a másik fél - a külön, figyelemfelhívó tájékoztatást követően - kifejezetten elfogadta.”⁴³

A másik esetkör a fogyasztói szerződésekben a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott szerződési feltétel. Előbbi esetkörbe sorolandó, amikor a szerződés törzsszövege mellett külön dokumentumban találhatóak az általános szerződési feltételek, amelyek az azokat támasztó féllel szerződő valamennyi féllel kötött szerződések részévé válik. A második esetkörben a felek szerződésének törzsszövegében találhatóak egyedileg megtárgyalt feltételek, így a

⁴² régi Ptk. 205/A. § (1)-(3) bekezdés

⁴³ régi Ptk. 205/B. § (1)-(2) bekezdés

törlesztőrészletek összege, száma, a futamidő, kamatmérték, kamatkedvezmények, továbbá egyedileg meg nem tárgyalt olyan kikötések is, amelyeket a fogyasztóval szerződő fél előre, egyoldalúan támaszt.

Elhatárolási kérdést képez továbbá a létre nem jött kikötés és a tisztességtelen kikötés, mivel egy adott kikötés megtámadása során a keresethalmazatokban a kikötés szerződés részévé nem válása is igen gyakran megjelenik a kérelmek között. „A szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. A szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges, valamint a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. Nem kell a feleknek megállapodniuk olyan kérdésekben, amelyeket jogszabály rendez.”⁴⁴ Az idézett törvényhely alapján kiemelendő, hogy nem a felek szándékának, hanem szándéknyilatkozatának az egyezősége szükséges a szerződés létrejöttéhez, méghozzá a lényeges kérdésekben. Ekként, ha a felek szándéknyilatkozata térne el abban az esetben, hogy az adós tartozása devizában van nyilvántartva, azaz devizával tartozik, de a jogszabály által rendezve Magyarországon a tartozást forintban köteles megfizetni, úgy nem a kikötés tisztességtelenségéről, hanem annak létre nem jöttéről beszélhetünk.

Külön kiemelendő, hogy a polgári jog külön rendezi az általános szerződési feltételek és a fogyasztói szerződésekben egyedileg meg nem tárgyalt kikötések szerződés részévé válását. „Ha az általános szerződési feltétel és a szerződés más feltétele egymástól eltér, az utóbbi válik a szerződés részévé.”⁴⁵ Továbbá a szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett. Ha az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződés tartalma ezen elv alkalmazásával nem állapítható meg egyértelműen, a feltétel meghatározójával szerződő fél, illetve a fogyasztó számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.⁴⁶

A tisztességtelenség alapvető fogalmát mindkét esetben együttesen rendezte a jogalkotó. „Tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg

⁴⁴ Régi Ptk. 205. § (1)-(2) bekezdés

⁴⁵ régi Ptk. 205/C. §

⁴⁶ régi Ptk. 207. § (1)-(2) bekezdés

nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg.”⁴⁷

A rendelkezés az Európai Unió tagországunkból eredő kötelezettségnek megfelelően a TANÁCS 1993. április 5-i 93/13/EGK számú, a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló irányelvét implementálta. Attól annyiban tért el, hogy nemcsak a fogyasztói szerződésekben alkalmazott, hanem valamennyi szerződés részévé váló általános szerződési feltétel tisztességtelenségét egységesen rendezte a fogyasztói szerződésekben egyedileg meg nem tárgyalt kikötésekkel.

A tisztességtelenség *„fogalmának két tartalmi eleme van: az egyik a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének...a megsértése a feltétel kidolgozója részéről, a másik pedig, hogy ennek következtében a másik fél hátrányára bomoljon meg a szerződésből eredő jogok és kötelezettségek egyensúlya, vagyis a feltétel egyoldalúan és indokolatlanul hátrányos legyen a másik fél számára.”*⁴⁸

„Az általános szerződési feltétel és a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt feltétel tisztességtelenségét önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem világos vagy nem érthető.”⁴⁹ A rendelkezés a fent hivatkozott számú tanácsi irányelv 5. cikkének megfelelően fogalmaz meg többletkövetelményt a fogyasztói szerződések vonatkozásában, továbbá fontos rögzíteni, hogy „ha egy feltétel értelme kétséges, akkor a fogyasztó számára legkedvezőbb értelmezés az irányadó.”⁵⁰ *„A rendelkezés indoka az, hogy a fogyasztó, - aki a szakmája, önálló foglalkozása, vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy - általában nem rendelkezik különleges szakismerettel és szakértelemmel miközben az ügyletkötés kockázata őt is terheli.”*⁵¹

⁴⁷ régi Pk. 209. § (1) bekezdés

⁴⁸ Wellmann i.m. 158. oldal

⁴⁹ régi Ptk. 209. § (4) bekezdés

⁵⁰ TANÁCS 1993. április 5-i 93/13/EGK irányelv 5. cikk második mondat

⁵¹ Wellmann i.m. 160. oldal

„A feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát.”⁵² A bírói gyakorlat egységes abban, hogy „a szerződés teljes feltételrendszerének komplex vizsgálata szükséges annak megállapításához, hogy valamely általános szerződési feltétel tisztességtelennek minősül, túlzottan és ésszerűtlenül, vagyis indokolatlanul hátrányos a másik félre, és ezáltal sérti a jóhiszeműség követelményét.”⁵³

Témánk szempontjából és az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás mint tisztességtelen szerződési kikötés vizsgálatának megértéséhez elengedhetetlen azon szabály elemzése, miszerint a „tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszerződést megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek. Nem minősülhet tisztességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg.”⁵⁴ „A törvényi rendelkezés azt fejezi ki, hogy a tisztességtelen szerződési kikötés, mint érvénytelenségi ok a szerződéses jogok és kötelezettségek egyensúlyát, a „szerződési igazságosságot” védi, tehát nem a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékegyensúlyának sérelmét, hanem a felek közti egyenjogúság, a jogosultságok és kötelezettségek egyensúlyának a megbomlását kívánja szankcionálni.”⁵⁵ Továbbá, ha a szerződéses kikötés megfelel valamely jogszabályi előírásnak - hangsúlyozandó, hogy nemcsak törvényi, hanem annál alacsonyabb szinten kibocsátott valamennyi jogszabály ideértendő - úgy nem vizsgálható, hogy a kikötés tisztességes vagy esetleg tisztességtelennek minősül.

A törvény különböztet a fogyasztói és a nem fogyasztói szerződések részévé váló általános szerződési feltételek érvénytelensége között. Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja. Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval

⁵² régi Ptk. 209. § (2) bekezdés

⁵³ BH.2008.21. számon közzétett eseti döntés

⁵⁴ Régi Ptk. 209. § (5)-(6)bekezdés

⁵⁵ Kúria 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 4. pont

szerező fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalta tisztességtelen kikötés semmis.⁵⁶ Témánk szempontjából a semmisség vizsgálata fontos. A semmis szerződés érvénytelenségére - ha a törvény kivételt nem tesz - bárki határidő nélkül hivatkozhat. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség.⁵⁷ A törvényhely alkalmazása során kialakult bírói gyakorlat egységes abban, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeként a szerződő felek jogviszonyának a bíróság által történő rendelkezésére csak az elévülés, illetve az elbirtoklás időbeli korlátai között kerülhet sor. A semmisségre való határidő nélküli hivatkozás tehát csak az érvénytelenség általános jogkövetkezményének az érvényesülését eredményezheti, nem terjed ki azonban a restitúciós, illetve elszámolási igények érvényesíthetőségére. (EBH2010.2222.) Az érvénytelenség általános jogkövetkezménye abban áll, hogy az ilyennek minősülő kikötésre illetve teljes szerződésre jogot alapítani nem lehet. Semmisségi ok fennállása esetén a szerződés - függetlenül attól, hogy erre hivatkozott-e valaki - érvénytelen, ahhoz nem fűződik a Ptk. 198.§ (1) bekezdésben meghatározott jogkövetkezmény, vagyis nem keletkezik kötelezettség szolgáltatás teljesítésére, illetve jogosultság a szolgáltatás követelésére. Ha eljárása során a bíróság semmisségi ok fennállását hivatalból észleli, lehetőséget biztosít a feleknek, hogy az érvénytelenség megállapításának esetére vonatkozó érdemi nyilatkozataikat megtehessék, majd a kereseti kérelem és ellenkérelem, illetve a jogorvoslati kérelem és jogorvoslati ellenkérelem korlátaira tekintettel dönt a kereset elutasításáról, illetve a jogkövetkezmények alkalmazásáról.⁵⁸

2. Kúria 2/2014. számú Polgári jogegységi határozatának vizsgálata

A Kúria Polgári Kollégiumának kollégiumvezetője a deviza alapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perekben felmerült következő elvi kérdések jogegységi határozattal történő eldöntését indítványozta többek között abban a két kérdésben, hogy a deviza alapú kölcsön konstrukciója alapján megkötött szerződések érvényes vagy érvénytelen szerződések-e, illetve a pénzügyi intézményt milyen jellegű tájékoztatási kötelezettség terhelte a szerződés megkötésekor, annak esetleges elmulasztása milyen jogkövetkezménnyel jár?

⁵⁶ Régi Ptk. 209/A. § (1)-(2) bekezdés

⁵⁷ régi Ptk. 234. § (1) bekezdés

⁵⁸ 1/2005. (VI. 15.) PK vélemény

Az első kérdésben a magyar jog által szabályozott érvénytelenségi okok közül a Kúria kimondta, hogy azok egyike sem eredményezi a deviza alapú kölcsönszerződések érvénytelenségét, azaz a „deviza alapú kölcsönszerződés mint szerződéstípus önmagában amiatt, hogy a kedvezőbb kamatmérték ellenében az árfolyamkockázat az adósnál jelentkezik, nem ütközik jogszabályba, nem ütközik nyilvánvalóan a jóerkölcsbe, nem uzsorás szerződés, nem irányul lehetetlen szolgáltatásra és nem színlelt szerződés. A szerződési terheknek a szerződés megkötését követő - előre nem látható - egyoldalú eltolódása az érvénytelenség körében nem értékelhető, tekintettel arra, hogy az érvénytelenségi oknak a szerződés megkötésekor kell fennállnia.”⁵⁹

A fentiekben kifejtettek során láttuk, hogy a tisztességtelenség mint semmiségi ok a hazai jogban az Európai Unió szabályozását implementálta, ezért ezen érvénytelenségi ok vonatkozásában a Kúria az Európai Unió Bíróságának mint az EU jogának értelmezésére kizárólagosan jogosult szerv döntését is figyelembe véve döntött. „...{A} szerződési feltételek tisztességtelenségére vonatkozó hazai jog az uniós szabályozáson alapul, és jogi értelemben a tisztességtelenség egy speciális fogalom, ami nem minden szerződési rendelkezésre alkalmazható. A tisztességtelenségre vonatkozó szabályok alapvetően a szerződés lényegéhez képest másodlagos („apróbetűs”) kikötésekre vonatkoznak, amelyekre a felek, különösen a nem professzionális fogyasztók nem helyeznek nagy súlyt, ezért jellemzően részletes megtárgyalás nélkül válnak a szerződés tartalmává, és a fogyasztót a legkellemetlenebb pillanatban váratlan meglepetésként éri, hogy a szerződés alapján erre vagy arra köteles, ehhez vagy ahhoz nincs joga. Ezzel szemben a szerződés alapvető tartalmát, a felek üzleti megállapodásának lényegét alkotó, a szolgáltatás tárgyát, illetve az azért fizetendő ellenértéket meghatározó feltételek tekintetében főszabályként a tisztességtelenség nem jöhet szóba. A szerződés létrejöttének alapvető feltétele, hogy az ilyen érdemi kikötésekről a felek ténylegesen megállapodjanak, és - a szerződési szabadság elvéből fakadóan - kivételes esetektől eltekintve a joguk nem feladata, hogy a felek megállapodását, annak alapvető üzleti tartalmát felülbírálja.”⁶⁰

A 6/2013. Polgári jogegységi határozat meghozatala idején a jogegységi tanács álláspontja szerint a deviza alapú kölcsön mint szerződéstípus tisztességtelen volta nem volt megítélhető, figyelemmel

⁵⁹ 6/2013 Polgári jogegységi határozat 2. pont

⁶⁰ Gárdos István: Néhány gondolat a devizahiteles elszámolási törvényről In. Gazdaság és Pénzügy, 2014/1. szám 53. oldal

arra, hogy ezt is érintően a Kúria egyik ítélkező tanácsa egy konkrét ügyben előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az Európai Unió Bíróságánál, kérve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv egyes rendelkezéseinek értelmezését és azon eljárás a határozat meghozatalakor még folyamatban volt. Ekként nyitva maradt azon kérdés, hogy a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés mint szerződéstípus tisztességtelen-e amiatt, hogy az árfolyamkockázatot - kedvezőbb kamat ellenében - korlátozás nélkül a fogyasztó viseli? (6/2013. PJE határozat 2. f. pont)

Az előző kérdéssel szorosan egybe kapcsolódott annak eldöntése, hogy a pénzügyi intézmény által az árfolyamkockázattal kapcsolatban adott nem megfelelő (téves, ellentmondásos, hiányos, nem világos, nem érthető) tájékoztatás eredményezheti-e - az átláthatóság hiánya következtében - a szerződés árfolyamkockázatra vonatkozó rendelkezéseinek a tisztességtelenségét? (6/2013. PJE 3. pontjához tartozó indokolás 4. bekezdése). Ugyanis - mint azt a Kúria indokolásában leszögezte - a „Ptk. 205. § (3) bekezdése alapján a felek a szerződés megkötésénél együttműködni kötelesek és figyelemmel kell lenniük egymás jogos érdekeire. A szerződéskötést megelőzően is tájékoztatniuk kell egymást a megkötendő szerződést érintő minden lényeges körülményről. Az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség a szerződés teljesítése során is terheli a feleket [Ptk. 277. § (4) és (5) bekezdések]. A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések esetén a felek között információs egyensúlyhiány áll fenn. Ezt ellensúlyozandó a Hpt. - többször módosított - 203. §-a speciális többlet tájékoztatási kötelezettséget írt elő a pénzügyi intézmények számára. A Hpt. 203. § (1) bekezdés - a jogegységi határozat szempontjából releváns időszakban hatályos szövege - szerint a pénzügyi intézmény egyértelműen és közérthetően köteles ügyfeleit, illetve jövőbeni ügyfeleit a pénzügyi intézmény által nyújtott szolgáltatások igénybevételének feltételeiről, valamint e feltételek módosulásáról tájékoztatni. A 2005. január 1. után lakossági ügyféllel megkötött devizahitel nyújtására irányuló, illetve ingatlanra kikötött vételi jogot tartalmazó szerződéseknél pedig a Hpt. 203. §-a már előírja, hogy a pénzügyi intézménynek fel kell tárnia a szerződéses ügyletben az ügyfelet érintő kockázatot, amelynek tudomásulvételét az ügyfél aláírásával igazolja. Ennek az ügyfél által aláírt kockázatfeltáró nyilatkozatnak tartalmaznia kell az árfolyamkockázat ismertetését, valamint annak hatását a törlesztőrészletre. A tájékoztatásnak tehát ki kellett

terjednie az árfolyam változásának lehetőségére, és arra, hogy annak milyen hatása van a törlesztőrészekre.”⁶¹

E körben a bírói gyakorlat a jogegységi eljárást megelőzően már rögzítette, hogy az árfolyam lehetséges változásának becslése a hitel/kölcsön szerződésnek nem kötelező tartalmi eleme.⁶² Azonban a Kúria álláspontja szerint a nem megfelelő tájékoztatás az átláthatóság elvének sérülése folytán felvethette a szerződés árfolyamkockázat viselésére vonatkozó kikötésének tisztességtelenségét illetve a fogyasztóval szerződő fél által okozott fogyasztói tévedést mint megtámadási és ekként szerződés érvénytelenségi okot.

A dolgozat ezen fejezetében korábban írtakat is figyelembe véve viszont fontos különbséget kell tennünk a tisztességtelenség mint semmiség és a tévedés mint megtámadási ok között. Valamint ebben a körben kell vizsgálni a megtévesztést is, amiről „akkor beszélünk, ha a szerződő felet a jognyilatkozat megtételénél vagy elfogadásánál valamely lényeges körülmény tekintetében tudatosan tévedésbe ejtettek vagy tévedésben tartották.”⁶³ „A Ptk. 210. § (1) bekezdése értelmében, aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési nyilatkozatát megtámadhatja, ha tévedését a másik fél okozta, vagy felismerhette, a (4) bekezdés szerint pedig, akit a másik fél megtévesztéssel vagy jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési nyilatkozatot megtámadhatja. A tévedés, a megtévesztés megtámadási okok, melyek alapján a szerződés a tévedés, megtévesztés felismerésétől számított egy éves, anyagi jogi, elévülési jellegű határidőn belül támadható meg, ugyanakkor a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogásként határidő nélkül lehet rá hivatkozni. Az eredményes igényérvényesítéshez, amely az egész szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményével jár, azt szükséges - többek között - bizonyítani, hogy a pénzügyi intézmény okozta az adós tévedését, megtévesztette őt.”⁶⁴

⁶¹ 6/2013. Polgári jogegységi határozat indokolásának 3. pont első bekezdése

⁶² EBH2012. G.4. számú határozat III. pont

⁶³ Jobbágyi Gábor - Fazekas Judit: Kötelmi jog. Szent István Társulat, Budapest, 2007. 64. oldal

⁶⁴ 6/2013. Polgári jogegységi határozat indokolásának 3. pont 6 bekezdés

A téma szempontjából annak eldöntése bír igazán jelentőséggel, hogy ha az árfolyamkockázat viselésére vonatkozó tájékoztatás vezette a fogyasztót a deviza alapú szerződéses konstrukció választására - a forint alapú hitelekhez képest lényegesen kedvezőbb ügyleti kamatmérték mellett - úgy a tájékoztatás alapján a szerződés árfolyamkockázat viselésére vonatkozó kikötése tisztességtelen-e vagy ezen körülményt a fogyasztó tévedésbe ejtéséként kell megítélni és ekként a fogyasztó megtámadhatja a szerződést egy éves elévülési időn belül?

Ez a kérdés még a 2/2014. Polgári jogegységi határozat meghozatalát követően is több további kérdést vetett fel, amiknek ismertetése a jogegységi határozat és annak értelmezésére adott válaszok részletezését megelőzően szükséges a probléma jobb megértését szolgáló.

Az első kérdés ahhoz kapcsolódik, hogy az árfolyamkockázat viselésére vonatkozó egyértelmű és általában igen rövid szerződéses kikötés önmagában hogyan lehet tisztességtelen a fogyasztóval szerződő fél által adott tájékoztatás alapján? Ha ugyanis a szerződés megkötését megelőzően adott félrevezető tájékoztatás vezette a fogyasztót a szerződés megkötésére, ez miért nem megtámadási okként szolgál, hogyan lesz maga a nem félrevezető kikötés tisztességtelen.

Példával szemléltetve az AXA Bank Europe SA által alkalmazott szerződéses kikötés, azaz kockázatfeltáró nyilatkozat akként rendelkezett, hogy „{a} a kölcsön kockázataival kapcsolatban az Adós kijelenti, hogy az erre vonatkozó, Hitelező által részére nyújtott részletes tájékoztatást megismerte, megértette, a devizahitel igénybevételével együtt járó és kizárólagosan őt terhelő kockázatokkal tisztában van. Tudomása van különösen azon árfolyamkockázatról, hogy a futamidő alatt a forintnak a svájci frankhoz viszonyított árfolyamának kedvezőtlen változása (azaz a folyósításkor érvényes árfolyamhoz képest a forint árfolyamának gyengülése) esetén a devizában megállapított törlesztő részletek forintban fizetendő ellenértéke akár jelentős mértékben emelkedhet. Jelen szerződés aláírásával Adós tudomásul veszi, hogy ezen kockázat vagyoni kihatásait teljes mértékben ő viseli. Kijelenti továbbá, hogy az árfolyamkockázatból adódó lehetséges hatásokat alapos megfontolás tárgyává tette, és a kockázatot fizetőképességének és vagyoni helyzetének megfelelően mérlegelve vállalta, a Bankkal szemben igényt az árfolyamkockázatból eredően nem érvényesít.”

Az idézett szerződéses kikötés először utal a fogyasztónak adott tájékoztatásra, majd rögzíti, hogy a devizának a magyar forinthez viszonyított árfolyam erősödése esetén a veszteséget a fogyasztó viseli. Teszi ezt anélkül, hogy az árfolyamkockázat felső mértékét megjelölné. Ebből logikusan következne, hogy a szerződéskötést megelőzően adott tájékoztatás a fogyasztó tévedését eredményezte, ezért döntött a deviza alapú szerződéstípus mellett. Így a fogyasztó szerződéses nyilatkozata egybehangzó a vele szerződő félével - azaz létrejött ugyan a szerződés, de az akarathibában szenved-, azonban téves feltevésben volt, hogy a forint és a deviza árfolyama közötti különbség nem növekszik nagymértékben a jövőben. Ezen gondolatmenettel szemben azonban a Kúria az árfolyamkockázat és azon keresztül a szerződés érvénytelenségét nem az akarathiba, hanem a tisztességtelenség körében találta vizsgálhatónak.

Az árfolyamkockázatot feltáró szerződéses kikötés érvénytelenségénél felmerült második kérdés arra vonatkozik, hogy egy tájékoztatás tisztességtelensége, hogyan eredményezheti egy szerződéses kikötés tisztességtelenségét és ekként maga a szerződés akár teljes érvénytelenségét? A főszolgáltatás a deviza alapú hitelviszonyt megtestesítő szerződések esetén annak rögzítése, hogy az adós devizában adósodik el - annak a teljesítés időpontjában irányadó árfolyam számított, a teljesítés helyén érvényben lévő törvényes fizetőeszközben kifejezett összegét kapja kézhez - és meghatározott összegű devizának megfelelő forintot köteles havonta - az egyes törlesztőrészletek teljesítésének időpontjában irányadó árfolyamon megfizetni. Az árfolyamkockázat viseléséről rendelkező kikötés akként vonható a főszolgáltatás körébe, hogy a fogyasztó a teljes árfolyamkockázattal tisztában volt vagy abban a téves feltevésben kötötte meg a szerződést, hogy az árfolyamváltozásnak csak bizonyos részét köteles viselni, illetve alappal gondolhatta, hogy az árfolyamváltozásnak van egy jól körülhatárolható, a fogyasztó teherbíró képességét meg nem haladó, behatárolható mozgása.

Az Európai Unió Bíróságának álláspontját is figyelembe véve a Kúria döntését a 2/2014. Polgári jogegységi határozatban hozta meg. A rendelkező rész szerint „a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés azon rendelkezése, amely szerint az árfolyamkockázatot - a kedvezőbb kamatmérték ellenében - korlátozás nélkül a fogyasztó viseli, a főszolgáltatás körébe tartozó szerződéses rendelkezés, amelynek a tisztességtelensége főszabályként nem vizsgálható.”⁶⁵...{A}

⁶⁵ 2/2014 Polgári jogegységi határozat 1. pont első bekezdés

Kúria a PJE határozat 1. pontjában kizárólag azt döntötte el, hogy az árfolyamkockázat fogyasztó általi viselése a szerződés főszolgáltatási körébe tartozik. ...A magánjog általánosságban egy adott szerződésben főszolgáltatásnak azt a magatartást tekinti, melynek teljesítése a szerződés fő célja, azaz a szerződésre legjellemzőbb szolgáltatásfajta, amellyel a szerződés rendeltetése megvalósul...A fogyasztói kölcsönszerződésekkel összefüggésben a Kúria észlelte, hogy olyan súlyú társadalmi problémáról van szó, mely egységes értelmezést és jogalkalmazást kíván meg. Ennek érdekében - az addigi joggyakorlatot áttekintve és elemezve - úgy döntött, hogy jogegységi határozat meghozatalára van szükség, mely egységes jogértelmezést nyújt az ilyen ügyekben eljáró bírák és bírói tanácsok részére.”⁶⁶

Az első bekezdéshez fűzött kúriai indokolás megértéséhez elengedhetetlen a fentiekben részletesen elemzett deviza alapú szerződéstípust jellemző azon körülmény, hogy a fogyasztók a kedvezőbb kamatmérték miatt vállalták az árfolyamváltozás viselését, ugyanis mint láttuk, ezt a Kúria a főszolgáltatás megállapítása során fokozottan figyelembe vette. Eltérően az imént hivatkozott alkotmánybírói határozatban foglaltaktól főszolgáltatásnak nem a legjellemzőbb szolgáltatást, azaz a szerződés alapján legnagyobb mértékben végzendő magatartást fogalmazta meg, hanem a jogegységi határozat meghozatalát megelőző előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Unió Bírósága által a C-26/13. számú ügyben hozott ítéletében foglaltakat, miszerint a „szerződés elsődleges tárgyát” vagyis a „főszolgáltatást” megállapító szerződési feltételeknek azok tekintendők, amelyek a szerződést jellemző szolgáltatást határozzák meg. A szerződést jellemző szolgáltatás ekként nem a pénzfizetési kötelezettség, hanem az árfolyamkockázat viselése mellett a devizában történő eladósodás a forinthitelekénél kedvezőbb kamatmérték mellett.

Az árfolyamkockázat viselésének a főszolgáltatás körébe sorolása felveti a kérdést, hogy miként vizsgálható annak tisztességtelensége?

A régi és az új Ptk. - az Európai Unió szabályozásának megfelelően - úgy rendelkezik, hogy a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó

⁶⁶ 11/2015. (V.14.) AB határozat 36. és 35. bekezdés

szervődési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetők.⁶⁷ Az általános szervődési feltétel tisztességtelenségénél elmondottak irányadóak a fogyasztói szervődésben egyedileg meg nem tárgyalt kikötésekre, azaz itt sem vizsgálható a világos és érthető fõszolgáltatást meghatározó feltétel, ha az egyértelmû.

A Kúria kitért arra, hogy egy szervődési feltétel tisztességtelenségének megítélésekor a szervődés megkötésére vezetõ minden körülményt - így a kapott tájékoztatást is - figyelembe kell venni,⁶⁸ ami felek szervődés megkötését megelõzõ együttmûködési kötelezettségébõl levezethetõ.

A fentiekbõl következõen nemcsak a szervődésszövegét kell vizsgálni a tisztességtelenség megítélésekor, mert az lehet õnmagában világos és érthetõ, azonban a fogyasztóval szervõdõ féltõl származó egyéb tájékoztatás tisztességtelensége miatt maga a kikötés is érvénytelennek állapítható meg ez okbõl.

„Abban az esetben, ha a szervődés szövegébõl és a pénzügyi intézmény által nyújtott tájékoztatásból egyértelmûen felismerhetõ volt az „átlagos fogyasztó” mércéjén keresztül megítelt konkrét fogyasztó számára, hogy az árfolyamkockázat korlátozás nélkül kizárólag õt terheli, és hogy az árfolyam rá nézve kedvezõtlen változásának nincs felsõ határa, a vizsgált kikötés tisztességtelenségét a {rég} Ptk. 209. § (5) bekezdésében foglaltakra tekintettel nem lehet megállapítani.”⁶⁹

A perekben a pénzügyi intézménynek azt kell bizonyítania, hogy a kockázatfeltáró nyilatkozatot átadta és a tájékoztatás tisztességtelenségének fogyasztó általi bizonyításáig vélelmezni kell, hogy az „az általánosan tájékozott, ésszerûen figyelmes és körültekintõ átlagos”⁷⁰ fogyasztó számára világos és érthetõ.

⁶⁷ Régi Ptk. 209. § (5) bekezdés és új Ptk. 6:102. § (3) bekezdés

⁶⁸ 2/2014. Polgári jogegységi határozat 1. pont indokolásának hatodik bekezdése

⁶⁹ 2/2014. Polgári jogegységi határozat 1. pont indokolásának hetedik bekezdése

⁷⁰ Európai Unió Bírósága C-26/13. számú ügyben hozott ítélete

A tisztességtelenség megállapíthatóságához a Kúria többletfeltételeket fogalmaz meg, azaz a fogyasztónak bizonyítania kell, hogy az érthető és világos megfogalmazású kockázatfeltáró nyilatkozatot a pénzügyi intézménytől kapott nem megfelelő tájékoztatás tudatában írta alá.

„Előfordulhatott ugyanis, hogy a szerződés egyértelmű megfogalmazása, a megfelelő tartalmú kockázatfeltáró nyilatkozat ellenére a szerződéskötés során a pénzügyi intézménytől kapott tájékoztatás alapján a fogyasztó alappal gondolhatta úgy, hogy az általa viselendő árfolyamkockázat nem valós, annak nincs reális valószínűsége, vagy az bizonyos mértékben korlátozott (van egy maximuma). Ez a helyzet akkor, ha a fogyasztó az árfolyamváltozás várható alakulásáról, maximális mértékéről a pénzügyi intézménytől, annak képviselőjétől konkrét, hitelt érdemlőnek tűnő, később azonban tévesnek, valótlanak bizonyult tájékoztatást kapott. Ebben az esetben a szerződés a nem megfelelő (téves, félreérthető, nem egyértelmű) tájékoztatással érintett rendelkezése tisztességtelen...”⁷¹

A Kúria okfejtése kiegészítendő azzal, hogy a tájékoztatás nem világos és érthető megfogalmazásán túlmenően „*valamely szerződési feltétel tisztességtelensége - mint minden egyéb érvénytelenségi ok fennállta - a szerződéskötés időpontjára vetítve vizsgálható, következésképpen a tisztességtelenség akkor állapítható meg, ha már a szerződés megkötésekor kimutatható, hogy az érintett általános szerződési feltétel egyoldalúan és indokolatlanul hátrányos a fogyasztó, illetve az ászf támasztójával szerződő fél számára. A devizaszerződések zöménél azonban a szerződéskötés időpontjában ilyen egyoldalú, indokolatlan hátrány nem volt kimutatható az árfolyamkockázat adósra telepítése miatt. Nem volt előre látható, hogy a forint olyan mérvű gyengülése fog bekövetkezni, amelynek eredményeként az adósok fizetési kötelezettsége drasztikusan megemelkedik. Ebből következően az esetek túlnyomó részében a szerződéskötés időpontjában az árfolyam kockázatának az adósra telepítése nem jelentett olyan egyoldalú előnyt, illetve hátrányt, amely miatt a szerződési konstrukció nyilvánvalóan...tisztességtelen lenne.*”⁷²

Nagyon fontosnak tartom már hangsúlyozni, hogy az árfolyamkockázat fogyasztó általi viselése tisztességtelenségének megállapítása nemcsak a szerződés teljes, hanem részleges

⁷¹ 2/2014. Polgári jogegységi határozat 1. pont indokolásának tizedik bekezdése

⁷² Szeghő Katalin: „Devizaperek” egy bíró szemével In.: Gazdaság és jog XXXIII. évfolyam 12. lapszám 2015. december 3-10. oldal. 7. oldal

érvénytelenségét is eredményezheti. Ez utóbbi abban az esetben állhat elő, ha a fogyasztó alappal hitt az árfolyamváltozás maximumában és csak az a fölötti mértékben nem köteles viselni az árfolyamkockázatot. Ez a kérdéskör a joggyakorlat által az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazására adott válaszában jelenik meg ami jelen dolgozat kereteit meghaladja, ezért azokra nem térek ki.

IV. Az Európai Unió Bíróságának C-51/2017. számú ügyben hozott ítélete

Végezetül ismertetni szeretném az Európai Unió Bíróságának a magyar közvélemény és a jogi szakma által is nagy figyelemmel kísért ügyeiben meghozott ítéletét és ahhoz kapcsolódóan a korábban és azután született legfontosabb döntéseket, mert azok az eddig ismertetett joggyakorlat kialakulását követően születtek, így a jövő jogalkalmazásához támpontul szolgálnak.

Ezen döntések megszületésekor már mind a jogszabályi környezet, mind a legfőbb magyar bírói fórum álláspontja adott volt az árfolyamkockázat tisztességtelenségének megítéléséhez, mégis szükségesnek mutatkozott azok vizsgálata, hogy megfelelnek-e az európai jogrendnek.

A téma szempontjából kizárólag az alfejezet címben megjelölt ítélet 3) pontja érdemel említést. Eszerint „a 93/13 irányelv 4. cikkének (2) bekezdését akként kell értelmezni, hogy az a követelmény, amely szerint a szerződési feltételeket világosan és érthetően kell megfogalmazni, arra kötelezi a pénzügyi intézményeket, hogy elegendő tájékoztatást nyújtsanak a kölcsönfelvevők számára ahhoz, hogy ez utóbbiak tájékozott és megalapozott döntéseket hozhassanak. E tekintetben e követelmény magában foglalja, hogy az árfolyamkockázattal kapcsolatos feltételnek nemcsak alaki és nyelvtani szempontból, hanem a konkrét tartalom vonatkozásában is érthetőnek kell lennie a fogyasztó számára, abban az értelemben, hogy az általánosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó ne csupán azt legyen képes felismerni, hogy a nemzeti fizetőeszköz a kölcsön nyilvántartásba vétele szerinti devizához képest leértékelődhet, hanem értékelni kell tudnia egy ilyen feltételnek a pénzügyi kötelezettségeire gyakorolt - esetlegesen jelentős - gazdasági következményeit is.”

Az idézett döntés alapján következtetnénk arra, hogy a Kúria által elfoglalt állásponhoz többletkövetelmények is társulnak, nevezetesen, hogy a fogyasztóval szerződő pénzügyi intézményeknek az árfolyamkockázat körében nem elegendő arra felhívni a figyelmet, hogy a forint devizával szembeni leértékelődése esetén a törlesztőrészlet megnövekszik, hanem érthetővé kell tenni azt, hogy ezen leértékelődés miatt a fogyasztó jövedelmének kisebb hányadát tudja más célra fordítani, tehát konkrét példával kell minden esetben szolgálni.

Azonban egy - egy adott ügy megítélése nem ilyen egyszerű, mint ahogy arra maga az Európai Unió Bírósága is utalt döntése indokolásában, amikor az előtte korábban folyamatban volt C-186/16. számú ügyben meghozott ítéletében előírta, hogy a tisztességtelenség megítéléséhez szükséges vizsgálatokat a nemzeti bíróságnak kell lefolytatnia.⁷³

A nemzeti bíróság által lefolytatott vizsgálatok során természetesen figyelemmel kell lenni a Kúria által a jogegység kialakítása és fenntartása érdekében alkotott döntésekre.

Szintén magyar vonatkozású ügyben az EUB kifejtette, hogy „az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének fényében értelmezett 93/13 irányelvvel nem ellentétes az, hogy valamely tagállam legfelsőbb bírósága az egységes jogértelmezés érdekében ezen irányelv végrehajtásának részletes szabályait illetően kötelező határozatokat hoz, amennyiben azok nem képezik akadályát sem annak, hogy a hatáskörrel rendelkező bíróság az említett irányelvben foglalt szabályok teljes érvényesülését biztosítsa, és a fogyasztó számára az ezen irányelvből fakadó jogainak védelme érdekében hatékony jogorvoslatot nyújtson, sem pedig annak, hogy ezt illetően előzetes döntéshozatal céljából a Bírósághoz forduljon, amit azonban a kérdést előterjesztő bíróságnak kell megvizsgálnia.”⁷⁴

⁷³ Az Európai Unió Bíróságának A C-186/16. sz. ügyben hozott ítéletének 2) pontja.
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194645&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=4095184>

⁷⁴ Az Európai Unió Bíróságának C-118/17. sz. ügyben hozott ítéletének 2) pontja
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=211709&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3105880>

A fentiekből következően a Kúria által az Európai Unió jogának megfelelő magyar jogszabályok alapján kialakított álláspontja, amit a 2/2014. számú jogegységi határozatában tett közzé mai is irányadó a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződések árfolyamkockázata tisztességtelenségének megítéléséhez, mintegy zsinórmértékül szolgál és ekként az ismertetett EUB döntéseket alapján további körülmények vizsgálata az adott ügyben nem szükséges, így a dolgozatban írtak teljes figyelembe vételével anyagi jogilag elbírálnak.

V. Összegzés

A dolgozatban leírtak rövid összefoglalásaként elmondhatjuk, hogy a felek megállapodása alapján devizában rögzített tartozás és annak forintban kötelező visszafizetése önmagában nem jogszabályellenes.

A fogyasztókkal kötött hitel-, kölcsön- és pénzügyi lízingszerződések esetén a tartozás és törlesztése eltérő devizanemben történő rögzítéséből eredő árfolyamkockázat adós általi viselésének érvénytelensége a szerződéses kikötés tisztességtelensége körében vizsgálható, ami eredményezheti maga a szerződés részleges, de akár teljes érvénytelenségét.

A bírói gyakorlat a deviza alapú hitelviszonyt megtestesítő szerződések főszolgáltatása körében a szerződéstípus fő jellemzőjeként a forinthiteleknél alacsonyabb ügyleti kamatmértéket mint az árfolyamkockázat adós általi viselésének ellentételezését határozta meg.

Az árfolyamkockázatot feltáró szerződéses kikötés önmagában vet egyértelmű és világos megfogalmazása nem akadály a tisztességtelenség megállapításának, ha a fogyasztó a vele szerződő féltől kapott többlettájékoztatás alapján hihette azt, hogy az alacsonyabb kamatmérték és az árfolyamváltozásból eredő többletteleher különbsége a forinthitekénél kedvezőbb feltételekkel biztosítja számára az idegen pénz használatát.

Hivatkozott irodalom

Szakkönyvek, folyóiratcikkek

- Barta Judit, Fazekas Judit, Harsányi Gyöngyi, Kovács István, Miskolczi Bodnár Péter, Ujváriné Antal Edit: Üzleti szerződések
Unió Lap- és Könyvkiadó kereskedelmi Kft. 2005.
- Bethlendi András: Egy rossz termékfejlesztésből rendszerszintű piaci kudarc: A hazai lakossági deviza-jelzáloghitelezés
In. Hitelintézeti Szemle 14. évfolyam 1. szám, 2015. március
- Bíró György: A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai
Novotni Kiadó Miskolc 2000.
- Csehi Zoltán: A devizakölcsön In. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja Szerk. Osztovits András, Opten Informatikai Kft., Budapest 2014. III. kötet
- Gárdos István-Nagy András: A devizahitel jogi alapkérdései
In. Hitelintézeti Szemle 2013. évi 5. szám
- Gárdos István: hány gondolat a devizahiteles elszámolási törvényről
In. Gazdaság és Pénzügy, 2014/1. szám
- Jobbágyi Gábor - Fazekas Judit: Kötelmi jog. Szent István Társulat, Budapest, 2007.
- Kovács Levente: A devizahitelek háttere In. Hitelintézeti Szemle 2013. évi 3. szám
- Nagy Márton: Bankrendszer és a magyar gazdaság a rendszerváltás után

- In. Tanulmánykötet a Banktvörvény elfogadásának 20. évfordulója alkalmából, szerk.: Kovács Levente, Magyar Bankszövetség, Budapest 2012.
- Wellmann György: Az érvénytelenség In. Polgári Jog Kötelmi jog Első és második rész Szerk. Wellmann György, Budapest 2013 HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. Az új Ptk. Magyarázata sorozat V/VI.
- Szeghő Katalin: „Devizaperek” egy bíró szemével
In.: Gazdaság és jog XXXIII. évfolyam 12. lapszám

Bírósági döntések, bírósági vélemények

- BH.1992/2/123.
- BH.2015.10.434.
- BH.2015.12.527.
- BH.2008.21.
- EBH2010.2222.
- EBH.2012. G.4.
- Kúria 6/2013 számú polgári jogegységi határozat
- Kúria 2/2014 számú Polgári jogegységi határozat
- Kúria 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény
- Kúria 1/2005. (VI. 15.) PK vélemény

- 11/2015. (V.14.) AB határozat
- Európai Unió Bírósága C-26/13. számú ügyben hozott ítélete

- Fővárosi Ítéltábla Polgári Kollégiumának álláspontja a deviza alapú fogyasztási kölcsönszerződések érvényességével kapcsolatos elvi kérdésekben
- Fővárosi Törvényszék 34.G.41.307/2015/7. számú ítélete

- Emlékeztető a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről In. BH 2016/1. hatvannegyedik évfolyam 2016. január
- Kúria joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazhatóságáról kölcsönszerződéseknél

Jogszabályok:

- A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 213. évi V. törvény, hatályos 2014. március 15. napjától.
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptké.)
- A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény
- A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény
- A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény
- 93/13/EGK irányelv